

การบริหารความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาจักรกับอาณาจักร

RELIGION AND STATE RELATIONSHIP MANAGEMENT

พระมหาวิชาญ เตชธมฺโม (เคนรำ)*

Phramahawichan Techadhammo (Kenram)

บทคัดย่อ

การบริหารความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาจักรกับอาณาจักรนั้นล้วนมีความสัมพันธ์ต่อเนืองกันศาสนาทุกศาสนามุ่งสอนให้คนประพฤติดี ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม ศาสนาเป็นที่พึ่งตลอดไปของมนุษย์ ศาสนจักรสอนประชาชนให้มีศีลธรรม จริยธรรม รู้จักรับผิดชอบในหน้าที่ของตน สร้างความสัมพันธ์ที่ดี เพราะทุกศาสนา ล้วนมุ่งหวังให้ ศาสนิกชนของตนเป็นคนดี ส่วนอาณาจักร การใช้อำนาจ ในการบริหารและการปกครองด้วย ทั้งศาสนจักรและอาณาจักร ล้วนมีความสัมพันธ์เนื่องถึงกันทั้งในลักษณะสนับสนุนส่งเสริม โดยมีวัตถุประสงค์คือการนำสันติสุขมาสู่สังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

คำสำคัญ: การบริหาร, ความสัมพันธ์, ศาสนจักร, อาณาจักร

ABSTRACT

The state and the religion are interrelated. All religions teach people to behave in good faith and humans rely on religion forever. The religion teaches people to be moral, ethical and responsible for their duties and build a good relationship between the states' empowered and governed. Both the religion and the state are related in a supportive manner also have the same objective that bring peace to societies, that the members of societies able live together peacefully.

Keywords: Management, Relationship, Religion, State.

บทนำ

การบริหารความสัมพันธ์นั้นเป็นการลงมือกระทำหลังจากวางหลักการบริหารแล้ว ในขั้นตอนนี้ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์เพื่อที่จะนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ทั้ง บุคลากร วัสดุ งบประมาณ มาจัดการตามหลักการที่วางไว้ โดยมีกระบวนการที่ชัดเจนเพื่อทำให้เกิดความสำเร็จเป็นรูปธรรม ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ การบริหารความสัมพันธ์จะอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่วางแผนไว้ เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด การบริหารความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับอาณาจักรในที่นี้คือการอธิบาย ความเหมือนความต่างระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรว่ามีความเหมือนความต่างกันอย่างไรบ้าง และสามารถนำมาช่วยเหลือ เกื้อหนุนกันได้อย่างไร

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เพื่อให้ศาสนากับอาณาจักรอยู่ร่วมกันโดยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและต่อเนื่อง การบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ และจำเป็นต่อการที่จะดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม

1. ความหมายของศาสนากับศาสนจักร

ความหมายของศาสนาตามพจนานุกรมคือ ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์; คำสั่งสอน; ข้อบังคับ¹ คำสั่งสอน หมายถึง คำสอนที่เป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นสัจธรรม²

2. องค์ประกอบของศาสนาและศาสนจักร

องค์ประกอบของศาสนา ศาสนาทุกศาสนาต้องมีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้³

2.1 ศาสดา ต้องมีศาสดาเป็นผู้ก่อตั้งศาสนา และศาสดาต้องมีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์ เช่น ศาสนายิวมีโมเสสเป็นศาสดา พระพุทธศาสนามีพระพุทธเจ้าเป็นศาสดา ศาสนาคริสต์มีพระเยซูเป็นศาสดา และศาสนาอิสลามมีนบีมุฮัมมัดเป็นศาสดา เป็นต้น

2.2 ศาสนธรรม ต้องมีศาสนธรรม คือ คำสอนซึ่งเป็นหลักของศาสนา ต้องมีคัมภีร์ที่เป็นที่รวบรวมคำสอน เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ คัมภีร์พระเวท พระพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ศาสนายิว ได้แก่ พระคัมภีร์เก่า ศาสนาคริสต์ ได้แก่ คัมภีร์ไบเบิล และศาสนาอิสลาม ได้แก่ คัมภีร์อัลกุรอาน เป็นต้น

2.3 ศาสนพิธี ต้องมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องมาจากคำสอนของศาสนา ซึ่งพิธีกรรมนี้ ทำให้ศาสนาแยกออกจากลัทธิได้ พิธีกรรมทางศาสนาส่วนมากจะเป็นบัญญัติ แต่ที่เพิ่มขึ้นมาในภายหลังก็มี ศาสนิกก็ยังถือว่าเป็นเรื่องสำคัญจะขาดเสียมิได้ พิธีกรรมของศาสนาต่าง ๆ เช่น พิธีสวมสายยัชโญปวีตหรือสายธูรา (เรียกว่าพิธีอุปานยัน) ของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู พิธีอุปสมบทของศาสนาพุทธ พิธีล้างบาปของศาสนาฮินดูและศาสนาคริสต์และพิธีฮัจญ์ของศาสนาอิสลาม เป็นต้น

2.4 ศาสนบุคคล ต้องมีคณะบุคคลสืบทอดคำสอนของศาสนา ซึ่งถือเป็นผู้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาโดยตรง เช่น พระ หนังกบวช นักพรต ในศาสนาต่างๆ

2.5 ศาสนสถาน ต้องมีศาสนสถานเพื่อประกอบศาสนกิจและศาสนพิธีต่างๆ ศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ได้แก่ เทวสถานหรือเทวาลัย ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ วัด โบสถ์ วิหาร ศาสนาคริสต์ ได้แก่ โบสถ์ วิหาร ศาสนาอิสลาม ได้แก่ สุเหร่าหรือมัสยิด เป็นต้น

2.6 ศาสนิกชน ต้องมีศาสนิกชนผู้นับถือ เลื่อมใสศรัทธาในศาสนา นั้นๆ ซึ่งศาสนิกชนดังกล่าวเหล่านี้มักเรียกตามชื่อของศาสนาที่ตนนับถือ เช่น ฮินดูชน พุทธศาสนิกชน คริสต์ศาสนิกชน อิสลามิกชน หรือมุสลิม เป็นต้น

2.7 การกวดขันเรื่องความภักดี ต้องมีการกวดขันเรื่องความภักดี ซึ่งองค์ประกอบ ข้อนี้ทำให้ศาสนาแยกออกจากลัทธิ เพราะถ้าเป็นลัทธิบุคคลหนึ่งอาจจะนับถือหลาย ๆ ลัทธิในเวลาเดียวกันได้ แต่สำหรับศาสนาจะนับถือได้เพียงศาสนาเดียว จะไม่นับถือหลายศาสนาในเวลาเดียวกัน การกวดขันเรื่องความ

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2531), หน้า 504.

² พระธรรมกิตติวงศ์, (ทองดี สุรเตโช), คำว่าดี. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลี้ยงชีพ, 2548), หน้า 964.

³ สุจิตรา อ่อนค้อม, ศาสนาเปรียบเทียบ. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, 2527), หน้า 5.

ภาคีในศาสนาต่าง ๆ เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กวดขันเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักอาศรม 4 พระพุทธศาสนา กวดขันเรื่องไตรสรณาคมน์ ศาสนาคริสต์ กวดขันเรื่องการไปสวดมนต์ที่โบสถ์ในวันอาทิตย์ ศาสนาอิสลาม กวดขันเรื่องหลักปฏิบัติหรือหน้าที่ในศาสนา เป็นต้น

องค์ประกอบทั้ง 7 ประการนี้ ในบางศาสนาอาจขาดข้อใดข้อหนึ่งไป แต่ก็ยังถือว่าเป็นศาสนา เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ขาดองค์ประกอบข้อที่หนึ่ง คือ ศาสดาไม่ได้มีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์ เพราะตามความเชื่อและความรู้สึกของฮินดูจะไม่มีใครรับมนุษย์ว่าเป็นศาสดา แต่ถือว่าศาสดาต้องเป็นพระเจ้า แม้คัมภีร์ในพระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงฤๅษี 10 คนว่าเป็นผู้ก่อตั้ง (ผู้กมนต์) ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และได้กล่าวชื่อฤๅษีทั้ง 10 คนไว้ด้วย แต่คนฮินดูจะไม่เชื่อเช่นนั้น ส่วนศาสนาอิสลามขาดองค์ประกอบข้อที่ 4 คือ ศาสนบุคคัล เพราะผู้นับถือศาสนาอิสลามไม่มีการถือเพศเป็นบรรพชิต คงมีแต่เพศฆราวาสเท่านั้น⁴

การมีอยู่ขององค์ประกอบต่างๆ ของศาสนจักรเหล่านี้ สามารถเป็นดัชนีชี้วัดความรุ่งเรืองหรือความร่วงโรยของศาสนจักรซึ่งอยู่ในอาณาจักรใดๆ ได้ หากศาสนารุ่งเรืองมากในอาณาจักรใดอาณาจักรหนึ่ง ย่อมปรากฏองค์ประกอบของศาสนจักรเป็นจำนวนมาก เช่น วัดวาอาราม บรรพชิต นักบวช หรือศาสนิกชน ซึ่งเป็นคนในอาณาจักรนั้นๆ เอง แต่ถ้าหากศาสนาเสื่อมลงในอาณาจักรใดอาณาจักรหนึ่ง สิ่งที่เกี่ยวข้องถึงศาสนจักรย่อมทรุดโทรม เสื่อมสลาย ถูกทำลายและลดน้อยลง และสิ่งสำคัญที่จะทำให้ศาสนจักรยังคงดำรงอยู่ในอาณาจักรได้หรือไม่ นั่นก็คือ ศาสนิกชน หากแม้ผู้ที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรไม่ได้เป็นศาสนิกชน ศาสนาย่อมขาดผู้อุปถัมภ์ค้ำจุน นักบวชย่อมขาดผู้อุปฐาก ยากไร้ ลำบากที่จะสืบอายุของศาสนาในอาณาจักรนั้นต่อไปได้ เป็นต้น

การจะพิจารณาถึงองค์ประกอบของศาสนจักรนั้น โดยใช้วิธีการเทียบเคียงกับองค์ประกอบของอาณาจักร ซึ่งแบ่งออกไปเป็น 4 ประการ คือ ประชาชน ดินแดน รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย⁵ องค์ประกอบทั้ง 4 นั้นจะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ 1) ประชาชน คือ ศาสนิกชนในศาสนาต่างๆ อันหมายถึง ผู้ที่ยอมรับนับถือปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนในศาสนา ตลอดจนจนถึงการให้การอุปถัมภ์ ดูแลทำนุบำรุงให้ศาสนาเกิดความเจริญรุ่งเรือง 2) อาณาเขตหรือดินแดน คือ ถิ่นที่อยู่และความสามารถในการครอบครองดินแดนเป็นของตนเองอย่างเป็นหลักแหล่ง มีอาณาเขตที่แน่นอน และเป็นที่ยอมรับของศาสนจักรอื่นๆ ว่ามี ศาสนจักรนั้นๆ อยู่จริงหรือไม่โดยทางพฤตินัยก็โดยทางนิตินัย หรือทั้งสองอย่าง 3) คณะผู้ปกครอง หมายถึงองค์กรหรือหน่วยงานพระภิกษุซึ่งทำหน้าที่ปกครองและบริหารกิจการภายในศาสนจักรเพื่อจัดระเบียบและดำเนินการรักษาผลประโยชน์ของศาสนิกชน เป็นผู้กำหนดนโยบายและวางแนวทางให้กับศาสนจักร รวมทั้งเป็นตัวแทนของศาสนจักรในการติดต่อกับศาสนจักรอื่นๆ มีหน้าที่ในการสร้างและรักษากฎข้อบังคับทางศาสนาเพื่อความดีงามและความสงบสุขของศาสนิกชน ดังเมื่อครั้งพุทธกาลคณะผู้ปกครองที่มีส่วนสำคัญในการช่วยแบ่งเบาภาระการบริหารและการปกครองจากพระพุทธองค์เช่น พระอัครสาวกทั้งสองคือพระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ตลอดจนถึงพระเถระผู้ใหญ่เช่นพระมหากัสสปะ พระอานนท์ พระอุบาลี พระมหากัจจายนะ ฯลฯ เป็นต้น ท่านเหล่านี้ล้วนมีส่วนในการปกครองและบริหารกิจการพระศาสนาในสมัยพุทธกาล 4) อำนาจ หมายถึงอำนาจในการปกครอง และการบริหารศาสนจักรอันชอบด้วยกฎข้อบังคับทางศาสนา แสดงออกในรูปของการบังคับบัญชาผู้ที่อยู่อาศัยภายในศาสนจักรนั้นๆ โดยใช้กฎข้อบังคับทางศาสนาเป็นเครื่องมือ อำนาจในการปกครองนั้นมีความสำคัญยิ่ง ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของศาสนจักรนั้นๆ

⁴ อ่างอิงแล้ว, ศาสนาเปรียบเทียบ. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, 2527), หน้า 6.

⁵ โกวิท วงศ์สุวรรณ, รัฐศาสตร์กับการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 30.

ดังนั้น องค์ประกอบของศาสนาได้แก่ ศาสดา ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ส่วนองค์ประกอบของศาสนจักร ได้แก่ ศาสนิกชน อาณาเขตหรือดินแดน คณะผู้ปกครอง อำนาจ ซึ่งมีความแตกต่างกัน ตรงที่ว่าองค์ประกอบของศาสนาจะยังไม่กล่าวถึงอำนาจการบริหารและการปกครอง แต่อองค์ประกอบของศาสนจักร กล่าวรวมไปถึงการใช้อำนาจ ในการบริหารและการปกครองด้วย

3. ความหมายของอาณาจักร

ความหมายตามพจนานุกรมคำว่า อาณาจักร หมายถึง เขตแดนที่อยู่ในอำนาจปกครองของรัฐบาลหนึ่ง ๆ⁶ อำนาจปกครองทางบ้านเมือง⁷

อาณาจักรมีอำนาจในการปกครองทั้งทางด้านบริหาร ตุลาการ และการทหาร มีขอบเขตดินแดนในการปกครองชัดเจน แบ่งสัดส่วนการปกครองออกเป็นหน่วย โดยหน่วยการปกครองย่อยจะอยู่ภายในหน่วยการปกครองใหญ่ มีผู้ปกครองเป็นลำดับชั้น มีอำนาจเป็นใหญ่ในเขตการปกครองของตน และต้องเคารพซึ่งกันและกันตามฐานะ ผู้อาศัยอยู่ในบ้านเมืองในฐานะประชาชนมีสิทธิในการดำรงชีวิตตามอำนาจหน้าที่ของประชาชน ตามที่กฎหมายของบ้านเมืองนั้นกำหนดไว้ และต้องปฏิบัติตามจารีต ประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้คนในสังคมนั้นปฏิบัติเพื่อความอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข อาณาจักรจึงหมายถึง เขตการปกครอง รูปแบบการปกครอง อำนาจการปกครอง ผู้ปกครอง ผู้ใต้ปกครอง รวมทั้งรูปแบบวิถีชีวิต ความเชื่อ คติที่เป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรมด้วย

4. องค์ประกอบของอาณาจักร⁸

แนวความคิดเกี่ยวกับความหมายของอาณาจักรยังหาข้อยุติไม่ได้ทั้งนี้เพราะมีผู้ให้คำนิยามมากมายว่า อาณาจักรนั้นควรจะหมายความว่าอย่างไร ความยุ่งยากสับสนมาจากแนวคิดหรือวิธีการคิดของนักคิดต่าง ๆ แต่จากคำนิยามความหมายต่าง ๆ ทำให้สามารถแบ่งองค์ประกอบที่สำคัญของอาณาจักร ออกได้เป็น 4 ประการ คือ ประชาชน ดินแดน รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย องค์ประกอบทั้งสี่นี้จะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ 1) ประชาชน คือผู้ที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของอาณาจักร เพราะประชาชนเป็นผู้สร้างวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี และแบบแผนการบริหารการปกครองของอาณาจักร ประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถทำให้อาณาจักรเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมโทรมได้ สิ่งที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับประชาชน คือ จำนวน เชื้อชาติและวัฒนธรรม ประเพณีและชนชั้น ที่สำคัญคือคุณภาพของประชากร 2) อาณาเขตหรือดินแดน คือ การที่อาณาจักรจะจัดตั้งสังคมของตนขึ้นเป็นได้นั้น นอกจากจะมีประชากรแล้วยังจะต้องสามารถครอบครองดินแดนถิ่นที่อยู่เป็นของตนเองอย่างเป็นหลักแหล่ง มีอาณาเขตที่แน่นอน และเป็นที่ยอมรับของอาณาจักรอื่น ๆ ว่ามีอาณาจักรนั้น ๆ อยู่จริงไม่โดยทางพฤตินัยก็โดยทางนิตินัย หรือทั้งสองอย่าง 3) รัฐบาล หมายถึงองค์กรหรือหน่วยงานซึ่งทำหน้าที่ปกครองและบริหารกิจการภายในอาณาจักรเพื่อจัดระเบียบและดำเนินการรักษาผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวม เป็นองค์กรสำคัญที่ทำให้อาณาจักรดำเนินไปในทิศทางใด เป็นผู้กำหนดนโยบายและวางแนวทางให้กับอาณาจักร รวมทั้งเป็นตัวแทนของอาณาจักรในการ

⁶ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530, หน้า 604.

⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 8. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 345.

⁸ ไกวิทย์ วงศ์สุรวัฒน์, รัฐศาสตร์กับการเมือง, หน้า ๓๐.

ติดต่อกับอาณาจักรอื่นๆ รัฐบาลเป็นสถาบันหลักทางการเมือง มีหน้าที่หลักในการสร้างและรักษากฎหมาย เพื่อความยุติธรรมและความสงบสุขของบ้านเมือง 4) อำนาจอธิปไตย หมายถึงอำนาจสูงสุดในการปกครอง และการบริหารของอาณาจักรที่ชอบด้วยกฎหมาย มีลักษณะถาวร แสดงออกในรูปของการบังคับบัญชาผู้ที่อยู่อาศัยภายในอาณาจักรนั้นๆ โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ อำนาจอธิปไตยนั้นมีความสำคัญยิ่ง เพราะจะเชื่อมโยงไปถึงรัฐธรรมนูญของอาณาจักรนั้นๆ ด้วย เป็นเครื่องแสดงความเป็นอิสระหรือความเป็นเอกราช อำนาจอธิปไตยอาจตั้งอยู่บนรากฐานของอำนาจอธิปไตยหรือความยินยอมของประชาชน

5. ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร

เมื่อจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร จะเห็นได้ว่า ทั้งศาสนจักรและอาณาจักรต่างก็เป็นอำนาจในการปกครอง โดยศาสนจักรคืออำนาจการปกครองทางศาสนา และอาณาจักรคืออำนาจการปกครองทางบ้านเมือง ด้านองค์ประกอบมีทั้งที่คล้ายกันและแตกต่างกัน กล่าวคือ ศาสนาเป็นที่เคารพสูงสุดของศาสนา พระมหากษัตริย์หรือประธานาธิบดี เป็นต้น เป็นที่เคารพสูงสุดของบ้านเมือง ศาสนธรรมคือหลักคำสอนให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตาม กฎหมายคือกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ประชาชนต้องประพฤติปฏิบัติตาม ศาสนพิธีคือพิธีกรรม พิธีการต่างๆ ที่เนื่องด้วยศาสนา ทางบ้านเมืองก็มีพิธีกรรม และพิธีการต่างๆ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต เป็นต้น ที่เนื่องด้วยบ้านเมือง ศาสนบุคคลคือผู้ปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา เช่น นักบวช ทางบ้านเมืองจะมีรัฐบุรุษ นายกรัฐมนตรี ผู้ว่าราชการ เป็นต้น คือผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย กฎเกณฑ์ กติกาทางบ้านเมือง ศาสนสถานคือสถานที่ประกอบศาสนกิจ สถานที่ราชการ เป็นต้น เป็นที่ประกอบกิจการบ้านเมือง ศาสนิกชนคือผู้เลื่อมใสศรัทธาในศาสนา ประชากรคือผู้ที่อยู่อาศัยในบ้านเมืองนั้น

ในประเด็นศาสนิกชนของศาสนจักรกับประชาชนของอาณาจักรนี้ อาจเป็นกลุ่มบุคคลกลุ่มเดียวกันหรือไม่ก็ได้ เพราะประชาชนในอาณาจักรนั้นอาจมีฐานะเป็นศาสนิกชนของศาสนาด้วย ในขณะที่ศาสนิกชนของศาสนาอาจไม่จำเป็นต้องเป็นประชาชนของอาณาจักรนั้นก็ได้ ตัวอย่างเช่น ศาสนาบางศาสนาอาจมีอำนาจเหนืออาณาจักร มีผลต่อการปกครองทางอาณาจักรด้วย เช่น ศาสนาคริสต์ เมื่อศึกษาจากประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่า หลายๆ ครั้งที่อำนาจของพระสันตปาปาซึ่งเป็นผู้ปกครองสูงสุดของศาสนาคริสต์สามารถสั่งทางอาณาจักร คือกษัตริย์ ให้ออกไปทำสงครามเพื่อศาสนาได้ เช่น สงครามครูเสด หรือศาสนาอิสลามซึ่งบัพัญญัติทางศาสนาคือกฎหมายของประชาชนซึ่งจะเห็นได้ชัดจากอิสลามประเทศ ในขณะที่ศาสนิกชนของศาสนาหนึ่งศาสนาใดอาจไม่จำเป็นต้องเป็นประชาชนของดินแดนที่เป็นต้นกำเนิด ที่ตั้งมั่น หรือศูนย์กลางของศาสนานั้นก็ได้ เช่น พุทธศาสนิกชนซึ่งมีอยู่ทั่วโลก โดยคนเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ที่อินเดียซึ่งเป็นต้นกำเนิดของศาสนาพุทธ ไม่จำเป็นต้องอยู่ที่ทวีปเอเชียหรือประเทศไทยซึ่งเป็นที่ตั้งมั่นและศูนย์กลางของศาสนาพุทธ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรไม่เพียงการเปรียบเทียบด้านอำนาจและองค์ประกอบเท่านั้น เมื่อมองจุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนจักรกับอาณาจักรก็เป็นอีกจุดหนึ่งซึ่งต้องกล่าวถึง นั่นคือจุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนาคือการพัฒนาด้านจิตใจไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์หรือนิพพาน โดยเน้นที่จิตใจเป็นสำคัญ ส่วนจุดมุ่งหมายของอาณาจักรคือความอยู่ดีกินดีของประชาชนในบ้านเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยเน้นที่การพัฒนาด้านร่างกายและวัตถุ มีปัจจัย 4 เป็นต้น เมื่อทั้งด้านร่างกายและจิตใจต่างก็อยู่ในตัวมนุษย์ ดังนั้น ศาสนจักรและอาณาจักรย่อมมีความสัมพันธ์กันในส่วนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นั่นเอง

ศาสนามีความสำคัญทั้งสำหรับดำเนินชีวิตส่วนตัวและการดำเนินชีวิตในสังคมกล่าวคือ ในทางส่วนตัวศาสนาช่วยให้บุคคลมีจิตใจสงบมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับอุปสรรคในชีวิตและมีชีวิตอยู่ต่อไป ทำให้สามารถนำพาชีวิตไปสู่จุดหมายปลายทางได้ในทางสังคม ศาสนาทำให้สังคมมีความมั่นคงและเป็นเอกภาพ กล่าวคือ คนมีความเชื่อในเรื่องเดียวกันหรือคนที่นับถือศาสนาเดียวกันย่อมทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดความสมัคปรมาสนสามัคคีและร่วมมือกัน ทำให้เกิดค่านิยมในทางเดียวกัน ทำให้คนในสังคมรู้สึกมีเอกลักษณ์ร่วมกัน ซึ่งทำให้มีลักษณะเด่นชัดแตกต่างไปจากสังคมอื่น ศาสนาได้ช่วยให้สังคมดำรงอยู่อย่างมั่นคง ชีวิตของ ปัจเจกชนในสังคมจึงมีความสัมพันธ์กับศาสนาอย่างแยกไม่ออกคือซึ่งด้นัย ไชยโยธา⁹ และสุจิตรา อ่อนค้อม¹⁰ กล่าวไว้พอสรุปได้ดังนี้ 1) ศาสนาทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะทุกศาสนาล้วนมุ่งหวังให้ศาสนิกชนของตนเป็นคนดี และเมื่อศาสนิกชนเป็นคนดีแล้วสังคมก็ย่อมจะปราศจากความเดือดร้อน 2) ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งธรรมจรรยา และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม และหากบุคคลในสังคมประพฤติปฏิบัติตามหลักทางศีลธรรมที่ศาสนานั้นๆ วางไว้ย่อมทำให้สังคมมีความสุข 3) ศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพราะศาสนิกชนสามารถดำเนินวิถีชีวิต ตามแบบอย่างของพระศาสดา หรือปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา 4) ศาสนาจะช่วยให้มนุษย์ทราบว่า สิ่งใดดีชั่ว ถูกผิด ตามมาตรฐานของศาสนานั้นๆ และทราบถึงผลแห่งการกระทำนั้นๆ เช่น คำสอนเรื่องหลักกรรมในพระพุทธศาสนา ว่าทำดีได้ดี หรือทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น 5) ศาสนาเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการและถ่ายทอดวิทยาการ เนื่องจากจะเป็นแหล่งความรู้ของศาสตร์แขนงต่างๆ และถ่ายทอดศาสตร์เหล่านั้นไปสู่มนุษย์ในสังคม ความรู้ทางการแพทย์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม การช่าง การดนตรี และหัตถกรรม เป็นต้น 6) ศาสนาเป็นเครื่องส่งเสริมความมั่นคงในการปกครองประเทศ เช่น พระมหากษัตริย์ไทยทรงยึดมั่นและดำเนินนโยบายในการปกครองประเทศด้วยหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ 7) ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจเมื่อปุถุชนเกิดความทุกข์ร้อนใจ กล่าวคือ เมื่อคนเราเกิดความทุกข์กายและใจ ก็ย่อมจะหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้น และรูปแบบหนึ่งของการแก้ไขปัญหา คือ การนำหลักธรรมทางศาสนาที่ตนเคารพนับถือมาเป็นที่พึ่งทางใจ และนำหลักธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ดังนั้น เมื่อถามถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการนับถือพระศาสนา เราจะได้รับคำตอบมากมายหลายประเด็นอันเป็นคำตอบจากแนวคิดของคนหลายๆ กลุ่มที่กล่าวถึงประโยชน์ของศาสนา เช่นพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ว่า¹¹

“ศาสนาทุกศาสนามุ่งสอนให้คนประพฤติดี ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม ศาสนาเป็นที่พึ่งตลอดไปของมนุษย์ทั้งในยามสุขและยามทุกข์ ช่วยเตือนสติเราไม่ให้ประมาท หลงระเริงยินดียามมีสุข ช่วยไม่ให้เราหมดสติเคืองคว้างในยามมีทุกข์ เพราะศาสนาเป็นหลักที่พึ่งยึดถือพักพิงทางใจของเราทุกคน ถึงแม้ต่างศาสนากันก็ยังช่วยประคับประคองให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข”

⁹ ด้นัย ไชยโยธา, นานาศาสนา. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2539), หน้า 5-12.

¹⁰ สุจิตรา อ่อนค้อม, ศาสนาเปรียบเทียบ, หน้า 2-10.

¹¹ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศาสนา, คู่มือครูจริยศึกษาเรื่องศาสนา. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2520), หน้า ฉ.

ดังนั้นประโยชน์ของศาสนาตามทัศนะของบุคคลต่างๆ มีดังนี้

ท่านพระญาณวโรดมได้กล่าวไว้ในหนังสือศาสนาต่างๆ ว่าศาสนาทำให้คนมีหลักใจที่มีพึงพิงทางใจ¹² ส่วนธีรยุทธ สุนทรา¹³ ก็ได้ให้ความเห็นในเรื่องประโยชน์ของศาสนาไว้ว่า

1. ศาสนาสอนให้ทุกคนเป็นคนดีและมีศีลธรรม
2. มีความสำคัญต่อชาติ ประเทศ กลุ่มชนนั้นๆ ในด้านต่างๆ เช่น ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี สถาปัตยกรรม ประติมากรรม วจิตรศิลป์ และสามัคคีธรรม เป็นต้น

3. บางชาติใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในด้านการเมืองการปกครอง

4. ทำให้คนปกครองตนเองได้ทั้งในที่ลับและในที่แจ้ง

5. ทำให้ผู้นับถือดำเนินชีวิตไปอย่างมีหลัก

6. ทำให้คนต่างจากสัตว์

7. ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์มิใช่หุ่นหรือเครื่องจักร

เมื่อศาสนาได้มีหลักคำสอนที่สามารถทำให้ผู้ศึกษาหรือนับถือได้นำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นแล้ว ก็กล่าวได้ว่าร่วมกันสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นอันเป็นหน้าที่ของทุกคน ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้ 1) ศึกษาหลักธรรม และปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสดา ตลอดจนนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นในสังคม 2) ศึกษาความสำคัญของศาสนาที่มีต่อสังคมและประชาชน โดยให้เห็นคุณค่าของศาสนาที่ตนนับถือ ตลอดจนคุณค่าของศาสนาที่คนอื่น ๆ นับถือ เพื่อนำหลักจริยธรรม ในศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศ และทำให้สังคมมีความสงบสุข 3) ศึกษา และเข้าร่วมประกอบศาสนพิธีตามโอกาสซึ่งการประกอบพิธีกรรมทางศาสนานั้น ไม่ควรขัดต่อความสงบเรียบร้อยของกฎหมายบ้านเมือง ตลอดจนไม่ขัดกับจารีตประเพณีอันดีงามของสังคมที่สืบทอดกันมา 4) เผยแผ่ศาสนาที่ตนนับถืออยู่ไปยังศาสนิกชนผู้นับถือศาสนาเดียวกัน และศาสนิกชนต่างศาสนา เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนา และเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ทางด้านศาสนาระหว่างกัน 5) ปกป้องและรักษาศาสนาที่ตนเองนับถือ ตลอดจนสถาบันและองค์กรทางศาสนาต่างๆ มิให้ผู้ใดสร้างความเสื่อมเสียให้ได้ และหากมีผู้ใดเกิดความเข้าใจผิดในศาสนาที่เรานับถือ ก็ควรให้ความกระจ่างและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง 6) ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นศาสนาอื่น ๆ กล่าวคือไม่ดูหมิ่นหลักคำสอน ศาสดาคัมภีร์ ศาสนิกชน และพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนไม่ทำลายรูปเคารพ หรือโบราณสถานและโบราณวัตถุของศาสนาอื่น ๆ 7) ส่งเสริมให้มีกิจกรรมระหว่างศาสนา และศาสนิกชนที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกัน และเพื่อประสานความช่วยเหลือกันในอนาคต 8) ช่วยพัฒนาศาสนสถาน เนื่องจากศาสนสถานเป็นที่ประกอบพิธีกรรม และเป็นที่พำนักของนักบวช ตลอดจนเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรมของศาสนาต่างๆ ดังนั้น ศาสนิกชนที่ดี ควรช่วยกันพัฒนาศาสนสถานของตนให้สะอาดเรียบร้อย และทำนุบำรุงส่วนที่เสียหายให้มีความมั่นคงแข็งแรงต่อไป

ศาสนามีอิทธิพลต่อสังคมทั้งทางลบและทางบวก กล่าวคือ ศาสนาย่อมก่อให้เกิดทั้งความแตกแยกและการรวมตัวกันของสังคม ซึ่งอาจแยกศึกษาได้ดังนี้

1. ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มอิทธิพลของศาสนาก่อให้เกิดการรวมกลุ่มด้วยปัจจัย 2 อย่าง คือ 1) อิทธิพลของคำสอน การตีความหมายคำสอนแตกต่างกันก่อให้เกิดนิกายทางศาสนาขึ้น การเกิดนิกายใหม่ หมายถึงเกิด

¹² พระญาณวโรดม, ศาสนาต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 3-4.

¹³ ธีรยุทธ สุนทรา, ศาสนโนปมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 6.

การรวมกลุ่มของหมู่ชนที่มีความเห็นในด้านคำสอนเป็นอย่างเดียวกันและมั่นใจว่าการตีความของตนเองมีความถูกต้องตรงต่อความประสงค์ของศาสดา 2) อิทธิพลของพิธีกรรม พิธีกรรมทางศาสนาก็ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางศาสนาขึ้นได้ กล่าวคือ ผู้นิยมพิธีกรรมแบบเดียวกันย่อมจะรวมเป็นพวกเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงระดับตระกูล เผ่าและชาติ

2. ก่อให้เกิดการแยกกลุ่ม ศาสนาและความเชื่อแบบใหม่ ย่อมก่อให้เกิดสังคมแบบใหม่ ความเชื่อทางศาสนาแบบใหม่ย่อมนำมาซึ่งความขัดแย้งกับความเชื่อทางศาสนาแบบเก่า ก่อให้เกิดความรังเกียจสงสัยต่อหมู่ชนที่นับถือแตกต่างไปจากตน ซึ่งเป็นให้เกิดความขัดแย้งและอาจนำไปสู่การชนฆ่ากันที่สุดในที่สุด

3. มีอิทธิพลต่อทัศนคติทางสังคม คำสอนของแต่ละศาสนามีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมที่นับถือศาสนานั้นๆ เช่น ทัศนคติเกี่ยวกับชีวิต เรื่องทางเพศ สงคราม ทรมานสัตว์ เศรษฐกิจและความงาม เป็นต้น

4. มีอิทธิพลต่อระบบคุณค่าทางศีลธรรมแก่สังคม คำสอนทางศีลธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมก่อให้เกิดระบบความประพฤติของคนในสังคมทั้งในด้านกฎหมาย การกระทำ ศิลปะ เป็นต้น

5. มีอิทธิพลต่อการสร้างศิลปะ กล่าวคือ ศาสนาก่อให้เกิดศิลปะต่างๆ เช่น ละคร วรรณคดี จิตรกรรม ฝาผนัง การแกะสลัก สถาปัตยกรรม การเต้นรำ เป็นต้น¹⁴

ดังนั้น ศาสนาจึงมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคม ทั้งในด้านควบคุมและปรับสภาพสังคมให้ประสานสอดคล้องและในขณะเดียวกันก็อาจจะก่อให้เกิดความความขัดแย้งในสังคม ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับอิทธิพลแนวความเชื่อที่มีต่อคำสอนของศาสนานั้นๆ

ประโยชน์ของการนับถือศาสนา การนับถือศาสนาเป็นเรื่องที่ดี ไม่ไร้ประโยชน์หรือมองง่ายแต่อย่างใด เพราะศาสนามีคำสอนเกี่ยวกับชีวิต สังคม ทรมานสัตว์ เศรษฐกิจ ความงาม อุดมคติ ซึ่งล้วนเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อบุคคล สังคม สิ่งแวดล้อม ชีวิตที่ปราศจากศาสนาย่อมเป็นดังชีวิตที่เดินอยู่ท่ามกลางสายฝนที่ปราศจากการกันร่ม ประโยชน์ของการนับถือศาสนาอาจสรุปได้ดังนี้¹⁵ 1) ศาสนาทำให้ผู้นับถือปกครองตนเองได้ 2) ศาสนาทำให้ผู้นับถือเป็นคนฉลาด เป็นคนดีและเป็นคนมีความสุข 3) ศาสนาทำให้สังคมดีน่าอยู่อาศัย 4) ศาสนาทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมเป็นไปในลักษณะที่พึงประสงค์ 5) ศาสนาทำให้คนแตกต่างจากสัตว์ 6) ศาสนาทำให้ผู้นับถือดำเนินชีวิตอย่างมีหลัก

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรต่างมีรูปแบบการปกครองที่มีเอกลักษณ์ มีกฎระเบียบ แบบแผนเป็นของตัวเอง ซึ่งสถาบันเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ด้วยกัน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมคนละหน้าที่ มีรูปแบบความสัมพันธ์อยู่ 2 รูปแบบ¹⁶ คือ 1) ความสัมพันธ์ลักษณะสนับสนุนส่งเสริม ซึ่งความสัมพันธ์รูปแบบนี้เกิดขึ้นโดยการแบ่งหน้าที่กันทำ โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือการนำสันติสุขมาสู่สังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เช่น อาณาจักรมีกษัตริย์เป็นผู้นำ มีหน้าที่ป้องกันคุ้มครองประเทศชาติไม่ให้เกิดการรุกราน ขัดแย้ง หรือแก้ปัญหาทำให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน ส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพตามความเหมาะสม ส่วนศาสนจักรทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้มีศีลธรรม จริยธรรม รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน เพื่อเป็นการลดหรือแก้ไข

¹⁴ เตือน คำดี, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541), หน้า 242 -244.

¹⁵ สุจิตรา อ่อนค้อม, ศาสนาเปรียบเทียบ, หน้า 3.

¹⁶ แสง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 6-8.

ปัญหาให้แก่ผู้ปกครองอาณาจักร ต่างฝ่ายต่างสนับสนุนซึ่งกันและกัน 2) ความสัมพันธ์ลักษณะขัดแย้ง คือไม่ลงรอยกันหรือขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างพยายามชิงกันเป็นแกนนำสังคมหรือทำลักษณะครอบงำซึ่งกันและกัน เช่น การทำลายพระพุทธรูปศาสนาของพระเจ้าปุษยมิตร กษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัย คือเมื่อถึงรัชสมัยของกษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์โมริยะ คือราชวงศ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช มีอำมาตย์คนหนึ่งชื่อปุษยมิตร ซึ่งเป็นพราหมณ์ได้ทำรัฐประหารโค่นล้มราชวงศ์โมริยะลงแล้วตั้งราชวงศ์ใหม่ชื่อราชวงศ์สุโขทัยแล้วขึ้นครองราชย์ จากนั้นก็เริ่มแผนทำลายพระพุทธรูปศาสนาทันที โดยสั่งให้เผาวัดวาอาราม และสังหารพระภิกษุ โดยได้ตั้งค่าหัวไว้รูปละ 100 ทินาร์ พร้อมกับรื้อฟื้นพิธีการของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น อัฐเมธ คือฆ่าม้าบูชาขันธ์ขึ้นอีก เป็นต้น เมื่อเกิดการขัดแย้งกันขึ้น ฝ่ายศาสนจักรมักจะเสียเปรียบฝ่ายอาณาจักรมากกว่า เพราะต้องในเรื่องกำลังการต่อสู้ หรืออีกนัยหนึ่งก็พิจารณาได้ว่า ศาสนจักร และอาณาจักรมีความสัมพันธ์กันในแง่ที่ต่างฝ่ายต่างให้การสงเคราะห์กันและกันตามหลักการสงเคราะห์ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในหลักธรรมหลายสูตร ในพระธรรมเทศนาหลายสูตรแต่เมื่อประมวลมาแล้วทรงตรัสเรื่อง การสงเคราะห์ไว้ในทานวรรค¹⁷ ว่าการสงเคราะห์ 2 อย่าง คือ 1) การสงเคราะห์ด้วยยามิส 2) การสงเคราะห์ด้วยธรรม ในการสงเคราะห์ 2 อย่างนี้การสงเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ ดีงามกว่าการสงเคราะห์ด้วยสิ่งของ เพราะการสงเคราะห์ด้วยธรรมสามารถทำให้คนธรรมดาสมาัญญ์ก้าวสู่ความเป็นภิกษุสงฆ์ได้ โดยที่ผู้สงเคราะห์สามารถเข้าสู่พระนิพพานได้ แต่การสงเคราะห์ด้วยยามิสไม่สามารถเข้าสู่พระนิพพานได้ เป็นแต่เพียงช่วยสนับสนุนให้บุคคลได้สั่งสมคุณงามความดี แต่ทั้งนี้การสงเคราะห์ทั้ง 2 ส่วนต่างมีส่วนเกื้อกูลกันอย่างขาดไม่ได้

ดังนั้น ศาสนากับศาสนจักรมีความหมายที่แตกต่างกันคือ ศาสนาจะหมายถึงหลักการและคำสั่งสอน ซึ่งเกิดขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งของประชาชนผู้ใคร่ในความสงบทางจิตใจในทางพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนสู่ศาสนิกชนในศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายคือประโยชน์ที่จะได้รับตั้งแต่ขั้นต้นคือความสงบสุข จนถึงประโยชน์สูงสุดคือการเข้าสู่พระนิพพานโดยไม่เลือกเพศ ภาวะ ชนชั้นวรรณะ เชื้อชาติหรือศาสนา ส่วนศาสนจักร หมายถึงอำนาจปกครองทางศาสนา และเมื่อพิจารณาด้านองค์ประกอบก็จะเห็นว่าองค์ประกอบของศาสนาได้แก่ ศาสดา ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ส่วนองค์ประกอบของศาสนจักร ได้แก่ ศาสนิกชน อาณาเขตหรือดินแดน คณะผู้ปกครอง อำนาจ ซึ่งมีความแตกต่างกัน ตรงที่ว่าองค์ประกอบของศาสนาจะยังไม่กล่าวถึงอำนาจการบริหารและการปกครอง แต่องค์ประกอบของศาสนจักรกล่าวรวมไปถึงการใช้อำนาจในการบริหารและการปกครองด้วย อาณาจักร หมายถึง เขตแดนที่อยู่ในอำนาจปกครองของรัฐบาลหนึ่ง ๆ ซึ่งมีอำนาจในการปกครองทางบ้านเมืองที่มีส่วนประกอบ 4 ประการ คือ ประชาชน ดินแดน รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย โดยที่การปกครองไม่ว่าจะเป็นระบบสมบูรณาญาสิทธิราชหรือประชาธิปไตย หรือสามัคคีธรรม ล้วนมีเป้าหมายคือความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรือง ความอยู่ดีกินดีของประชาชนเป็นเป้าหมายสำคัญ

สรุปว่า ศาสนากับศาสนจักรมีความหมายที่แตกต่างกันคือ ศาสนาจะหมายถึง หลักการและคำสั่งสอน ซึ่งเกิดขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งของประชาชนผู้ใคร่ในความสงบทางจิตใจ ในทางพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนสู่ศาสนิกชนในศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายคือ ประโยชน์ที่จะได้รับตั้งแต่ขั้นต้นคือความสงบสุข จนถึงประโยชน์สูงสุดคือการเข้าสู่พระนิพพานโดยไม่เลือกเพศ ภาวะ ชนชั้นวรรณะ เชื้อชาติหรือศาสนา ส่วนศาสนจักร หมายถึงอำนาจปกครองทางศาสนา และเมื่อพิจารณาด้านองค์ประกอบก็จะเห็นว่าองค์ประกอบของศาสนาได้แก่ ศาสดา ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ส่วนองค์ประกอบของศาสนจักร ได้แก่ ศาสนิกชน อาณาเขตหรือดินแดน คณะผู้ปกครอง อำนาจ ซึ่งมีความแตกต่างกัน ตรงที่ว่าองค์ประกอบ

¹⁷ อ.จ.ท.ก.(ไทย) 20/149/122.

ของศาสนาจะยังไม่กล่าวถึงอำนาจการบริหารและการปกครอง แต่องค์ประกอบของศาสนจักรกล่าวรวมไปถึงการใช้ อำนาจในการบริหารและการปกครองด้วย ทั้งอาณาจักรและศาสนจักรล้วนมีความสัมพันธ์เนื่องถึงกัน ทั้งใน ลักษณะสนับสนุนส่งเสริม โดยมีวัตถุประสงค์คือการนำสันติสุขมาสู่สังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมดำรงชีวิตอยู่ ร่วมกันอย่างมีความสุข สอนประชาชนให้มีศีลธรรม จริยธรรม รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน เพื่อช่วย ลดหรือแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้ปกครองอาณาจักร ต่างฝ่ายต่างสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในส่วนความสัมพันธ์ ลักษณะขัดแย้งกัน เกิดขึ้นเพราะความต้องการแย้งซึ่งกันเป็นแกนนำสังคมหรือทำลักษณะครอบงำซึ่งกันและ กัน

เอกสารอ้างอิง

อง.ทุก. (ไทย) 20/149/122.

กระทรวงศึกษาธิการ. กรมการศาสนา. **คู่มือครูจริยศึกษาเรื่องศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การ ศาสนา. 2520.

โกวิทย์ วงศ์สุรวัฒน์. **รัฐศาสตร์กับการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2534.

दनัย ไชยโยธา. **นาาศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. 2539.

เดือน คำดี. **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2541.

ธีรยุทธ สุนทรา. **ศาสนโพนมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

พระญาณวโรดม. **ศาสนาต่าง ๆ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2543.

พระธรรมกิตติวงศ์. (ทองดี สุรเตโช). **คำวัด**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเชียง. 2548.

พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต..**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2538.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช. 2531.

สุจิตรา อ่อนค้อม. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว. 2527.

แสง อุดมศรี. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.